

نخستین بانک اطلاعاتی نسخه‌های خطی ایران و جهان

● مهشید کریمی

کارشناس کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علامه طباطبائی

به مرحله بهره برداری رسیده است. این بانک که به‌نشانی اینترنتی www.aghabozorg.ir قابل دسترسی است، حاوی اطلاعات نسخ خطی کتابخانه‌های مختلف جهان، شامل بیش از ۲۸۰ هزار رکورد می‌باشد.

سهولت دسترسی به متن کامل فهرست‌های منتشره از آغاز تا کنون و امکان بازیابی اطلاعات موجود در بخش کتابشناسی و نسخه‌شناسی ضرورتی بود که بنا برآن بانک اطلاعات نسخه‌های خطی بنا نهاده شد و طی چهار سال، مرحله نخست آن، فهرست نسخ خطی کتابخانه‌های تهران و بخشی از نسخه‌های خطی خارج از کشور، از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲ با حمایت سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام گرفت؛ مرحله دوم آن، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های قم، نیز طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۴ با همکاری مرکز پژوهشی میراث مکتوب و حمایت مالی معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام پذیرفت؛ مرحله سوم، فهرست کتابخانه‌های سایر شهرستان‌ها، را که طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۶ تهیه شده است شامل می‌شود و مؤسسه خانه کتاب حمایت از آن را بر عهده داشته است؛ و مرحله چهارم این طرح، شامل فهرست کتابخانه‌های خارج از ایران که با حمایت مؤسسه خانه کتاب و سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران به

در راستای حفاظت و اطلاع‌رسانی میراث مکتوب جهانی و هم‌زمان با یکصدمین سالگرد تألیف «الذریعة» مرحوم شیخ آقابزرگ تهرانی، بزرگترین کتابشناسی کتاب‌های شیعی، مراسم رونمایی از «نخستین بانک اطلاعاتی نسخه‌های خطی ایران و جهان»، روز دوشنبه، چهاردهم مردادماه ۱۳۸۷، ساعت ۱۰ الی ۱۲، در محل سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران برگزار شد.

بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران و جهان در مراسمی با حضور جناب آقای علی اکبر اشعری، مشاور فرهنگی رئیس جمهور و رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی؛ جناب آقای علی شجاعی صائین، مدیر عامل خانه کتاب؛ جناب آقای اکبر ایرانی، رئیس مرکز پژوهشی میراث مکتوب؛ جناب آقای ناصر گلباز، مجری طرح؛ جناب آقای یوریک اوتمایف، سفیر کشور قزاقستان در ایران، به نمایندگی از کشورهای عضو اکو و جمع زیادی از شخصیت‌های فرهنگی، پژوهشگران و اساتید نسخ خطی داخل و خارج از کشور، رونمایی شد.

بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران و بخشی از کتابخانه‌های جهان، حاصل تلاش ۹ ساله ناصر گلباز، پژوهشگر نسخ خطی است که با همکاری مؤسسه خانه کتاب ایران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، و مرکز نشر میراث مکتوب

در این بانک می‌توان نام مراکزی را که تمام یا بخشی از اطلاعات نسخه‌های خطی آن‌ها در این بانک قرار دارد، به صورت الفبایی جستجو کرد

شجاعی صائین: امروز،
روزی است که فرهنگ
مکتوب اسلامی و دانش
پیشینیان به راحتی جهانی
می‌شود و در دسترس
جهانیان قرار می‌گیرد

مرحله اجرا درآمد. این طرح در آینده در چند فاز پیگیری و تکمیل خواهد شد.

بانک اطلاعات نسخه‌های خطی تا کنون ۲۳۰۰۰۰ نسخه خطی در ایران و ۵۰۰۰۰ نسخه خطی در سراسر جهان اعم از امریکای شمالی، اروپا، شبه قاره، جهان عرب، آسیا و سایر مناطق را دربر گرفته است و قابلیت جستجو در مشخصه‌های کتابشناسی و نسخه‌شناسی را به صورت مجزا و

ترکیبی دارد. نام کتاب، نام مؤلف، موضوع، زبان، آغاز، انجام، نام کاتب، تاریخ کتابت، مکان کتابت، مشخصات ظاهری نسخه خطی، برافزوده‌ها، آسیب‌دیدگی نسخه و نظایر آن از جمله مواردی است که می‌توان از طریق آن‌ها در این بانک به جستجو پرداخت. از دیگر قابلیت‌های این بانک، قابلیت مقایسه هر یک از موارد فوق و گرفتن سیاهه مستقل از آن‌ها است. این بانک همچنین قابلیت چیدمان اختصاصی مشخصه‌های کتابشناسی و نسخه‌شناسی را داراست. علاوه بر این، یکی دیگر از قابلیت‌های منحصر به فرد این بانک، قابلیت ارائه تصاویر نسخه‌های خطی است. در این بانک می‌توان نام مرکزی را که تمام یا بخشی از اطلاعات نسخه‌های خطی آن‌ها در این بانک قرار دارد، به صورت الفبایی جستجو کرد.

مراسم رونمایی از نخستین بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران و جهان با سخنرانی جناب آقای اشعری، رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، آغاز شد. ایشان طی سخنرانی اظهار کردند: امروز رونمایی مجموعه‌ای است که حاصل تلاش و همدلی ۹ ساله همه دست‌اندرکارانی است که در رأس آنها آقای ناصر گلباز بوده است.

ایشان افزودند: دسترسی به این بانک اطلاعات نه تنها از داخل کشور میسر است بلکه تمامی علاقه‌مندان سراسر دنیا می‌توانند به این

بانک اطلاعات نسخه‌های خطی تا کنون ۲۳۰۰۰۰ نسخه خطی در ایران و ۵۰۰۰۰ نسخه خطی در سراسر جهان اعم از امریکای شمالی، اروپا، شبه قاره، جهان عرب، آسیا و سایر مناطق را دربر گرفته است

نوعی سانسور علمی در دنیا هستیم.

ایشان افزودند: در بسیاری از کتاب‌هایی که در سال‌های اخیر در اروپا و غرب درباره تاریخ علم نوشته شده و می‌شود، شاهد ظلمی هستیم که نسبت به علوم اسلامی و ایرانی، تمدن مشرق زمین و سهم آن‌ها در تمدن جهانی روا داشته می‌شود. معرفی آنچه در این سرزمین‌ها در حوزه علم، حکمت و فرهنگ رخ داده، علاوه بر اینکه به نشر علم و دانش در سراسر جهان کمک می‌کند، گواهی است بر سهم و نقش این منطقه در تمدن جهانی.

اشعری در ادامه از راه‌اندازی حافظه ملی رقومی تا پایان سال جاری خبر داد و افزود: فاز اول این طرح به زودی راه‌اندازی می‌شود و محققان و پژوهشگران بخشی از نوارها و نسخه‌های خطی مهم را بدون مراجعه فیزیکی به کتابخانه در دسترس خواهند داشت و فاز دوم این طرح چهار سال زمان می‌برد و نیازمند تدوین ضوابط و همکاری مراکز ذی‌صلاح برای راه‌اندازی و به سرانجام رسیدن آن است.

بعد از سخنرانی جناب آقای اشعری، جناب آقای شجاعی صائین، مدیر عامل مؤسسه خانه کتاب، سخنرانی کردند. ایشان در سخنان خود اظهار داشتند: امروز، روزی است که فرهنگ مکتوب اسلامی و دانش پیشینیان به راحتی جهانی می‌شود و در دسترس جهانیان قرار می‌گیرد. تلاش یک دهه فعالیت بی‌وقفه آقای ناصر گل‌باز، ثمره‌ای بسیار ماندگار برای علاقه‌مندان به ایران و اسلام داشته است؛ و بانک اطلاعاتی ارزشمندی از فرهنگ اسلام پیش روی جهانیان است. خاطره امروز در تاریخ ایران ماندگار خواهند ماند چرا که امروز قدم بزرگی برای اعتلای فرهنگ کشور برداشته شده است.

پایگاه مراجعه و اطلاعات کتاب‌های خطی و قدیمی را به دست آورند.

ایشان تأکید کردند: کار ما در کتابخانه ملی تسهیل دسترسی به اطلاعات کتابخانه‌ای برای همه کسانی است که به این منابع نیاز دارند. امیدوارم این کار الگویی شود برای دیگر نهادهای فرهنگی کشورمان، تا از فردگرایی و در لاک خود فرو رفتن بیرون بیایند و به فکر کار جمعی بیفتند. متأسفانه یکی از ضعف‌های ما این است که کارهای مشترک را کمتر انجام می‌دهیم.

اشعری خاطر نشان کردند: برای رسیدن به رشد و بالندگی ایران در زمینه‌های علمی و فرهنگی، نیازمند پرهیز از فردگرایی و حرکت به سمت فعالیت‌های گروهی هستیم، که در نهایت به افزایش ظرفیت‌ها منجر می‌شود.

وی با اشاره به سهم بزرگ ایران اسلامی در تمدن جهانی گفت: اهمیت آثار ارزشمندی که از حکمای ایرانی بر جای مانده است بر کسی پوشیده نیست و یکی از کارهای ضروری، شناسایی آثار ارزشمند این تمدن و فراهم کردن امکان استفاده از آنها برای همه پژوهشگران در همه نقاط جهان می‌باشد. به خصوص در شرایط کنونی که شاهد

اشعری: دسترسی
به این بانک اطلاعات
نه تنها از داخل کشور
میسر است بلکه
تمامی علاقه‌مندان
سراسر دنیا می‌توانند
به این پایگاه مراجعه
و اطلاعات کتاب‌های
خطی و قدیمی را به
دست آورند

اوتمایف: منطقه تحت پوشش اکو از نظر منابع تاریخی و نسخه‌های خطی، منطقه‌ای بسیار خاص و غنی است و حتما باید این مسئله مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد و بانک مذکور هم می‌تواند کمک مؤثری در این زمینه باشد

به عنوان «اتفاقی بسیار مهم» یاد کردند و گفتند: امروز روزی به یاد ماندنی و افتتاح این بانک اطلاعاتی، اتفاقی بسیار مهم است.

ایشان سپس با اشاره به سفر سال گذشته «نور سلطان نظر بایف» رئیس جمهور قزاقستان، به ایران و بازدید ایشان از کتابخانه ملی کشورمان، افزودند: در حال حاضر روابط فرهنگی دو کشور در سطح مناسب و بلایی قرار دارد. بازدید رئیس جمهور قزاقستان از کتابخانه ملی ایران نشان دهنده این است که ما اهمیت زیادی برای کتابخانه و آرشیو ملی و روابط فرهنگی با ایران قائلیم.

آقای اوتمایف افزودند: منطقه تحت پوشش اکو از نظر منابع تاریخی و نسخه‌های خطی، منطقه‌ای بسیار خاص و غنی است و حتما باید این مسئله مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد و بانک مذکور هم می‌تواند کمک مؤثری در این زمینه باشد.

ایشان در پایان سخنان خود از طرف خود و مردم کشورش به رئیس کتابخانه ملی ایران به خاطر راه‌اندازی بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران و جهان تبریک گفتند.

در ادامه مراسم حاج علی مروارید، مدیر

ایشان همچنین بر ضرورت برداشتن گام‌های تکمیلی برای بانک نسخه‌های خطی ایران و جهان تأکید و ابراز امیدواری کردند: امیدوارم به زودی آن دسته از نسخه‌های خطی که فهرست‌نویسی نشده‌اند، نیز فهرست‌نویسی شده و بخش اعظمی از نسخه‌های خطی ایران که در کتابخانه‌های شخصی مردم قرار دارند، به فهرست بانک نسخه‌های خطی افزوده شوند؛ و در گام‌های بعدی، همه فهرست‌های نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه‌های جهان از طریق این بانک، در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.

ایشان دسترسی آسان محققان به نسخه‌های خطی را از مهمترین مزایای راه‌اندازی این بانک دانستند و افزودند: سعی می‌کنیم بانک اطلاعات فهرست کتاب‌های چاپ سنگی را نیز راه‌اندازی کنیم تا به توسعه فرهنگ مکتوب کشور کمک بیشتری کرده و شاهد افزایش روزافزون اطلاع‌رسانی در حوزه کتاب باشیم.

جناب آقای یوریک اوتمایف، سفیر قزاقستان در ایران، که به نمایندگی از کشورهای عضو اکو در این مراسم حضور داشتند، سخنان بعدی بودند. ایشان از افتتاح نخستین بانک اطلاعات نسخه‌های خطی جهان، در یکی از کشورهای عضو اکو (ایران)

ناصر گلباز: بیشترین حجم فهرست‌های نسخه‌های خطی جهان در ایران وجود دارد و بیشترین کار را هم در زمینه جمع‌آوری این اسناد، ما ایرانیان انجام داده‌ایم

نسخه‌های خطی ایران و جهان، گرد نسیان را از نسخه‌های خطی زدود و دسترسی به آن‌ها را همگانی کرد.

ایشان همچنین با بیان اینکه راه اندازی این بانک اطلاع رسانی به نسل جوان کمک می‌کند، افزودند: جوانان با مراجعه به این بانک بخشی از کارنامه پربار فرهنگی پیشینیان خود را ملاحظه خواهند کرد.

ایشان همچنین اظهار داشتند: این بانک کمک شایانی به مصححان و فهرست‌نویسان خواهد کرد و کار تصحیح متون را رونق خواهد بخشید و در عین حال، ضرورت باز چاپ آثاری که بیشتر از یک یا دو نسخه از آن‌ها در جهان منتشر نشده است را روشن می‌سازد.

جناب آقای ایرانی خاطر نشان کردند: بیش از ۲۵۰ هزار نسخه خطی در ایران فهرست‌نویسی نشده‌اند و باید با همتی گسترده این فهرست را کامل کنیم.

جناب آقای عبدالرضا نادری، رئیس سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نیز در سخنرانی خود در مراسم رونمایی از بانک اطلاعات نسخه‌های خطی اظهار داشتند: جمع‌آوری فرهنگ کشور کار ارزشمندی است. وی در ادامه با اشاره به غفلت‌های صورت‌گرفته، گفتند: نسخه‌های خطی فرهنگ ما، بانک عظیمی می‌شود که جمع‌آوری آن به سادگی انجام پذیر نیست، اما بر همه فرض است که نهایت تلاش خود را برای عرضه فرهنگ عظیم کشورمان در عرصه جهانی داشته باشند تا جهانیان به آن دسترسی پیدا کنند. در حال حاضر بخش اعظمی از این بانک راه اندازی شده است.

مهندس نادری در ادامه گفتند: متأسفانه با

کتابخانه حاج آقا بزرگ تهرانی در نجف، با اشاره به وجود بانک دیگری از نسخه‌های خطی در بنیاد فرهنگی انقلاب اسلامی گفتند: در این بانک نیز بسیاری از نسخه‌های خطی ایرانی - اسلامی سراسر دنیا فهرست‌نویسی شده و می‌تواند کمکی به بانک اطلاعات نسخه‌های خطی جهان، باشد.

ایشان همچنین از عمومی شدن کتابخانه حاج آقا بزرگ تهرانی در نجف خبر دادند و افزودند: پس از سقوط صدام با اجازه از آقای دکتر منزوی، فرزند حاج آقا بزرگ تهرانی، این کتابخانه در اختیار طلاب و پژوهشگران نجف قرار گرفت.

در ادامه مراسم دکتر اکبر ایرانی، رئیس مرکز پژوهشی میراث مکتوب، در سخنرانی خود اظهار داشتند: امروز روز جشن کتاب خطی و چهره‌گشایی از یک آرمان است. امروز روز شادی همه کسانی است که دست‌نویس‌های آن‌ها در کتابخانه‌ها ناشناخته مانده بود. امروز روز تقدیر از منزوی‌ها، انوارها و ایرج افشارها است. من امروز را روز تجلی تمدن ایرانی - اسلامی می‌دانم، روزی که بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران بر بلندای شبکه اینترنت قرار گرفته است. راه‌اندازی بانک اطلاعات

عبدالرضا نادری:
نسخه‌های خطی فرهنگ
ما، بانک عظیمی می‌شود
که جمع‌آوری آن به سادگی
انجام پذیر نیست، اما بر
همه فرض است که نهایت
تلاش خود را برای عرضه
فرهنگ عظیم کشورمان در
عرصه جهانی داشته باشند
تا جهانیان به آن دسترسی
پیدا کنند

از به اتمام رسیدن بانک نسخه‌های خطی ایران، در نظر داریم فهرست نسخه‌های خطی شبه قاره، آسیای میانه، جهان عرب، آمریکای شمالی و اروپا را نیز در این بانک گردآوری کنیم و در اختیار علاقه‌مندان قرار دهیم.

ایشان افزودند: داشتن نسخه‌ها به صورت اشیاء موزه‌ای، بدون شناسایی و در دسترس قرار دادن آن‌ها، افتخار نیست. افتخار این است که تک تک آن‌ها را بررسی و کارشناسی کنیم تا در دسترس پژوهشگران قرار گیرد.

گلباز در پایان تصریح کردند: با وجود بحث‌های متعددی که درباره شیوه مدرن کردن فهرست‌نویسی‌ها می‌شود، معتقدم فهرست‌نویسی و کتابشناسی امری تجربی و سنتی است و باید با تجربه منتقل شود و ما باید همچنان از پیشینیان تبعیت کنیم.

وی در پایان از تمامی کسانی که راه دراز و دشوار فهرست‌نویسی را در ایران آغاز کرده و ادامه داده‌اند و از کلیه کسانی که در به ثمر رسیدن این بانک اطلاعاتی تلاش کرده بودند، تشکر و قدردانی کرد.

در پایان مراسم، ضمن رونمایی از نخستین بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران و جهان از سوی آقایان علی اکبر اشعری، علی شجاعی صائین، حاج آقا مروارید، دکتر احمد منزوی و یوریک اوتمایف، فیلم مستندی از کتابخانه حاج آقا بزرگ تهرانی در نجف به نمایش درآمد و از ناصر گلباز به عنوان مجری اصلی این طرح، با اهدای لوح سپاس، قدردانی شد.

همچنین در حاشیه مراسم رونمایی از بانک اطلاعات نسخه‌های خطی، کارگاه تخصصی فهرست‌نویسی نسخه‌های خطی نیز برگزار شد و به مدت دوازده روز (۱۴ و ۱۵ مردادماه) ادامه یافت.

وجود پرچمدار بودن ما در فرهنگ جهانی، به علت استفاده غریبان از تکنولوژی و روش‌های مبتنی بر فناوری، شاهد غلبه فرهنگ صاحبان تکنولوژی بر فرهنگ جهانی هستیم و ممکن است نسل‌های آتی ما از فرهنگ غالب جهانی، بیش از فرهنگ مادری‌شان تأثیر پذیرند.

در پایان مراسم جناب آقای ناصر گلباز، مجری طرح بانک اطلاعات نسخه‌های خطی ایران و جهان در سخنرانی خود اظهار داشتند: فکر اولیه راه‌اندازی بانک اطلاعات نسخه‌های خطی در مؤسسه «نشرالحدیث اهل البیت» شکل گرفت و در ادامه آن بود که من کار را به صورت مستقل دنبال کردم. من در ۹ سال گذشته که مشغول کار بر روی بانک بودم، همیشه مرهون و سیاست‌گذار مشورت‌های اساتید بزرگوار و فهرست‌نگاران بزرگ ایرانی که به حق برجسته‌ترین فهرست‌نگاران جهان هستند، بودم. و از ابتدای کار تصویر حاج آقا بزرگ تهرانی را به‌عنوان کتابشناسی پیشسکسوت همواره در کنار خود داشته‌ام؛ امروز هم که روز رونمایی از این بانک است و همزمان شدن این روز را با یکصدومین سال تألیف «الذریعه» به فال نیک می‌گیریم.

ایشان در ادامه اظهار داشتند: بیشترین حجم فهرست‌های نسخه‌های خطی جهان در ایران وجود دارد و بیشترین کار را هم در زمینه جمع‌آوری این اسناد، ما ایرانیان انجام داده‌ایم. آرزو دارم پس از جمع‌آوری فهرست‌ها در یکجا و مقایسه صحت اطلاعات با نسخه‌های اصلی، به مرحله‌ای برسیم که بتوانیم آن‌ها را در یک فهرست مشترک جهانی قرار دهیم.

آقای گلباز همچنین از تهیه بانک فهرست‌های نسخه‌های خطی شبه قاره خبر دادند و افزودند: بعد